

De blokhuisen van De Lemmer

In de ZF van 15 februari j.l. komt een bijdrage voor van de heer Kokje onder het hoofd „Toch nog eens de Schans en het Achterom”, waarbij is afgedrukt een kaart van De Lemmer van 1812.

Hierin wordt melding gemaakt van inlichtingen bekomen van de heer J. Wagenmakers te Dokkum (eveneens oud-Lemster) omtrent de twee blokhuisen te Lemmer, die genoemd worden in de Kroniek van Worp van Thabor, met betrekking tot de jaren 1421 en 1522. Deze blokhuisen worden ook elders vermeld. Ik vond 4 plaatsen:

1. In de rubriek „Tusschen Flie en Lauwers” in de Leeuwarder Courant van 6 september 1930, auteur de heer Waringa, gemeentearchivaris van Apeldoorn, is het volgende vermeld:

De Lemmer

Uit onrustige tijden

Onder hertog Jan van Beieren werd hier in 1421 door de Hollanders een sterk blokhuis gebouwd, welks bezetting heer Floris van Alkemade tot hoofdman had. Nog in den winter van hetzelfde jaar „des „Vrijdaeges voor S. Cecilien, zyn die Friesen ouer en cranck ys gecoemen voor thuis, ende hebben dat met behendicheit geuonen”. Daarbij werd o.a. de heer Floris door de Friezen „doet geslaegen”, en vervolgens de sterkte verwoest en met den grond gelijk gemaakt.

Ruim honderd jaren, nadat bovengenoemd blokhuis door de Friezen gesloopt was, verliet de graaf van Meurs met zijne Geldersche krijgsknechten Makkum en trok daarmee naar de Lemmer, waar hij in juli 1522 op den dijk aan de haven een blokhuis liet bouwen, omgeven met een breede gracht en dikke aarden wal. Daartoe had hij alle Geldersche-gezinde steden en grietenijen in Friesland aangeschreven, om werkkrachten naar de Lemmer te zenden, op straffe van zware boete en brand-schatting.

Een lang bestaan had deze sterkte echter niet, want in november 1523, nadat Slooten veroverd was, gaf de Geldersche bezetting in de Lemmer, op de komst der Bourgondiërs, het blokhuis prijs, dat weldra daarop door de „huyslyuden uitgeroert ende slecht gemaect” werd, en waardoor aan Karel van Egmond het laatste bolwerk zijner macht in Friesland ontviel.

2. In „De Geschiedenissen Kerckelyck ende Wereldtyck van Friesland Oost ende West” van Christianus Schotanus, hoogleraar te Franeker, uitgegeven aldaar in 1658, is op blz. 257, rechter kolom, t.a.v. het jaar 1421 vermeld:

„siende oock / dat op de Lemmer aen de Suyder-Zee een Blockhuys ghemaect werde / tot geen ander eynde / dan om haer volkomelijck te bedwingen”.

op blz. 260, rechter kolom, t.a.v. het jaar 1422:

„Alsoo was geheel Frieslandt van de Suyder-Zee aen de Weser toe / vereenicht / ende had sich den al-ghemeenen Soen onder-worpen / alleenlijck wederstonden ende beleteden 's Landt volle bevredinghe der Vry-buyteren / twee Vasticheden / ende het Hollandsche Block-huys in de Lemmer”.

Op blz. 261, linker kolom, t.a.v. het jaar 1422:

„Het Block-huys in de Lemmer wonnen de Friesen daer omtrent gheseten / die den Hertoch niet gesworen en hadden / op den sesthienden november / met hulpe van een deel der selve Krijchs-knechten. Sy guamen on-verwacht over swack Ys / ende verrasten het Block-huys: den Castelijn Floris van Alkemade doodt slaende / met het meeren-deel der Soldaten: De rest is nae Hollandt ghesonden / ende het

Bolck-huys gheslecht”.

Wat het latere blokhuis betreft:

Blz. 611. Jaar 1522. Linker kolom.

„De Geldersche Stadhouder maeckt een Blokhuis in de Lemmer”

„Doe brack de Graef op / ende bracht de Knechten in de Lemmer. Aldaer ont-boodt hy alle Geldersche Deelen / bij straffe van de brandt / ende maeckte een Block-huys met een geweldige Wal / met wyde ende diepe Grachten / tegen d'in-val uyt het Sticht”.

Blz. 621. Jaar 1523. Linker kolom.

„De Lemmer geeft sich op”

„Twee daghen nae 't over-gaan van Sloten / hebben die in de Lemmer sich op ghe-lijke Artyckelen over-gegeven. De Vesten zijn voorts door de Huys-lyuden afgeworpen ende beslecht. De Geldersche waren hier mede gantsch West-Friesland quijt / eyndigende hare Heerschappij / nae negen Jaren ende eenige dagen”.

3. Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, door A.J. van der Aa. Uitgave Gorinchem 1839 - 51. 13 delen. Lemmer.

„In 1521 werd hier, door den Gelderschen Stadhouder, tegen de invallen van het Sticht, een sterk blokhuis gebouwd met diepe grachten; doch de Bourgondiërs veroverden het in 1523 en deden het gebouw door de huislieden slechten”.

4. Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, door P.H. Witkamp. Uitgave Amsterdam 1877.

Lemmer, of De Lemmer.

„Jan, Hertog van Beijeren, bouwde in 1421 aan de Lemmer een kasteel, dat echter in 1422 tijdens vriezend weder door de Friezen werd bemachtigd, waarbij de Slotvoogd, Heer Floris van Alkemade, werd doodgeslagen. In 1516 werd de Lemmer afgebrand uitgezonderd de kerk. In 1521 liet de Geldersche Stadhouder er een blokhuis oprichten, dat echter in november 1523 door de bezetting, op het naderen van de Bourgondiërs, werd verlaten, waardoor Hertog Karel van Egmond het laatste bolwerk zijner macht in Friesland verloor. De sterkte werd, op aandrang van den Heer van Wassenaar en George Schenk door de huislieden onmiddellijk gesloopt”.

Aantekeningen:

Uit een vermelding van Schotanus (blz. 611, linker kolom) is op te maken, dat de stichting van het tweede blokhuis plaats had in juli 1522. Dit klopt met het tijdstip aangegeven door Waringa (zie boven). Met „de Graef” is bedoeld de graaf van Meurs. Uit Schotanus (blz. 621, linker kolom) blijkt, dat de overgave van Sloten plaats vond op 9 nov. 1523; derhalve die van de Lemmer op 11 november 1523.

Van der Aa en Witkamp noemen 1521 als jaar waarin het tweede blokhuis is gesticht. In het licht van Schotanus beschouwd, zijn deze vermeldingen niet juist. Ik houd het jaar 1522 voor goed.

George Schenk = George Schenk van Toutenburg; werd in 1521 namens Karel V stadhouder van Friesland.

Huislieden = dorpers; dorpsbevolking.

Thans de vraag: waar hebben onze Lemster blokhuisen gestaan? De enige aanwijzing is de bovenstaande vermelding (Waringa) dat de graaf van Meurs in juli 1522 een blokhuis liet bouwen „op den dijk aan de haven”. Uit welke bron Waringa hier putte is, althans mij, onbekend. Aannemende, dat deze vermelding juist is, dan dringt zich de vraag op: is een blokhuis op een dijk, met een „geweldige wal” en „met wyde ende diepe Grachten” mogelijk? Ik meen deze vraag ontkenend te moeten beantwoorden.

Immers, een dergelijke situatie is onbestaanbaar i.v.m. de waterkerende functie van een dijk. De heer Kokje deelt deze mening (zie zijn genoemde bijdrage in ZF van 15 februari j.l.).

Deze beide vermeldingen (Waringa en Schotanus) zijn op het eerste gezicht met elkaar in strijd. Zij zullen echter beide hetzelfde blokhuis op het oog hebben.

Blijft over de mogelijkheid, dat het blokhuis van 1522 gestaan heeft op de door de heer Wagenmakers gesuggereerde plaats, aangegeven met een kruis op de hogenoemde kaart van 1812. Dit brengt dan met zich, dat „op den dijk” dient te worden gelezen als „bij den dijk” of „ter hoogte van den dijk”. Dan is de zaak rond. Deze opvatting verdraagt zich met de vermelding van Schotanus dat het blokhuis van 1522 is gebouwd „tegen d'in-val uyt het Sticht”, d.w.z. tegen een inval vanuit het zuid-oosten.

Het bedoelde aangekruiste stuk grond is inderdaad bijna geheel door sloten omringd. Dit kan geen toeval zijn. Deze wateren zijn m.i. opzettelijk gegraven. In de bovenstaande aanhalingen is niet sprake van het dempen van de grachten van het blokhuis; wel dat het huis geslecht is. Er was m.i. nadien geen reden deze grachten (sloten) dicht te gooien, zodat zij in 1812 nog bestonden. Dit is uiteraard slechts een hypothese.

In mijn jongensjaren was een stuk van deze grachten nog in takt; het had de naam: die deade gat. Het mondde uit op de Rien; de jiske pream lag er geregeld te laden. Ik nam dit waar wanneer ik met mijn zeilboot (schouw) passeerde, naar of van het Tjeukemeer. Het lijkt mij, dat die deade gat het stuk water was aan de Westkant van het aangekruiste terrein.

Garne commentaar op het bovenstaande in ZF.

Dr. Mr. H.F.W. Luiking
Naarden.